

**O‘ZBEKISTONDA ELEKTRON PULLAR VA RAQAMLI MOLIYANI
TARTIBGA SOLISH AMALIYOTI****Bekchanova Dilarom Umarjanovna**

Osiyo xalqaro universiteti magistranti

ugulim2020@gmail.com**ANNOTATSIYA.**

Ushbu maqolada O‘zbekistonda elektron pullar va raqamli moliyani tartibga solishning huquqiy-institutsional asoslari, hozirgi holati va rivojlanish istiqbollari tadqiq etilgan. Raqamli to'lovlar hajmi va dinamikasi statistik tahlil qilinisi orqali mavjud muammolar aniqlangan. Xorijiy mamlakatlar regulyatorlik amaliyoti bilan qiyosiy tahlil asosida O‘zbekiston uchun maqbul tartibga solish mexanizmlari taklif etilgan. Tadqiqot natijalari raqamli moliya tizimini barqaror va xavfsiz rivojlantirish uchun amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: *elektron pullar, raqamli moliya, regulyatorlik, fintech, to'lov tizimlari, kiberxavfsizlik, CBDC, "Raqamli O‘zbekiston — 2030".*

АННОТАЦИЯ.

В данной статье исследуются правовые и институциональные основы регулирования электронных денег и цифровых финансов в Узбекистане, их текущее состояние и перспективы развития. На основе статистического анализа объёма и динамики цифровых платежей выявлены существующие проблемы. По результатам сравнительного анализа зарубежной регуляторной практики предложены оптимальные механизмы регулирования для Узбекистана. Результаты исследования имеют практическое значение для устойчивого и безопасного развития системы цифровых финансов.

Ключевые слова: *электронные деньги, цифровые финансы, регулирование, финтех, платёжные системы, кибербезопасность, CBDC, "Цифровой Узбекистан — 2030".*

ABSTRACT.

This article examines the legal and institutional foundations of electronic money and digital finance regulation in Uzbekistan, their current state and development prospects. Existing problems are identified through statistical analysis of digital payment volumes and dynamics. Based on comparative analysis of foreign regulatory practices, optimal regulatory mechanisms for Uzbekistan are proposed. The research findings are of practical significance for the sustainable and secure development of the digital finance system.

Keywords: *electronic money, digital finance, regulation, fintech, payment systems, cybersecurity, CBDC, "Digital Uzbekistan — 2030".*

KIRISH

O'zbekiston Respublikasida raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylandi. Prezident Shavkat Mirziyoyev tomonidan 2020-yilda tasdiqlangan "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi doirasida elektron to'lovlar tizimini rivojlantirish, moliya sohasini raqamlashtirish va iste'molchilarni himoya qilish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda [1]. Umumiy to'lovlar hajmida elektron to'lovlar ulushi 2019-yildagi 14 foizdan 2022-yilga kelib 54 foizga oshganligi raqamli moliya tizimining jadal rivojlanayotganini ko'rsatadi.

Biroq raqamli moliyaning tez sur'atlar bilan rivojlanishi bir qator yangi muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Kiberxujumlar va firibgarlik holatlari ko'paymoqda, huquqiy baza texnologiyalar rivojlanishidan orqada qolmoqda, regulyatorlik mexanizmlari esa yetarli darajada takomillashmagan. Shu sababli O'zbekistonda elektron pullar va raqamli moliyani tartibga solish amaliyotini chuqur o'rganish, mavjud kamchiliklarni aniqlash va takomillashtirish yo'llarini belgilash dolzarb ilmiy-amaliy vazifa hisoblanadi.

Tadqiqotning ob'ekti — O'zbekistonda elektron pullar muomalasi va raqamli moliya tizimi bilan bog'liq iqtisodiy munosabatlar majmui. Tadqiqotning predmeti — raqamli moliyani tartibga solishning huquqiy asoslari, regulyator siyosat va iste'molchilarni himoya qilish mexanizmlari. Maqolaning maqsadi O'zbekistonda elektron pullar va raqamli moliyani tartibga solish amaliyotini tahlil qilish hamda uni takomillashtirish bo'yicha ilmiy asoslangan tavsiyalar berishdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

Raqamli moliyani tartibga solish masalasi xorijiy va mahalliy olimlar tomonidan keng tadqiq etilgan. D.W. Arner, J. Barberis va R.P. Buckley raqamli moliya regulyatorligining zamonaviy konsepsiyalarini ishlab chiqqan va "RegTech" tushunchasini ilmiy muomalaga kiritgan [2]. P. Gomber va hamkasblari fintech industriyasining iqtisodiy ta'sirini miqdoriy baholash metodologiyasini taklif etgan [3]. Y. Mersch markaziy bank raqamli valyutalari (CBDC) ning tartibga solinishi masalalarini o'rganib, pul-kredit siyosatiga ta'sirini asoslagan [4].

Mahalliy tadqiqotchilardan Sh.N. Xaitov va F.F. Raximov O'zbekistonda raqamli moliya tizimini rivojlantirish istiqbollarini, M.R. Abdullayeva esa elektron to'lovlar tizimini huquqiy tartibga solishning xususiyatlarini o'rgangan [5]. Biroq mavjud ishlarda O'zbekiston regulyatorlik amaliyotini xorijiy tajriba bilan qiyosiy tahlil qilish va tartibga solish tizimidagi tizimli kamchiliklarni aniqlash masalasi yetarlicha ko'rib chiqilmagan. Mazkur maqola aynan shu yo'nalishda yangi ilmiy hissa qo'shishga qaratilgan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda bir necha ilmiy usullardan foydalanilgan. Qiyosiy tahlil usuli yordamida O'zbekiston regulyatorlik amaliyoti Singapur, Yevropa Ittifoqi va AQSh tajribalari bilan solishtirilgan hamda farqlar va o'xshashliklar aniqlangan. Statistika tahlil orqali O'zbekistonda raqamli to'lovlar hajmi va dinamikasining 2018–2023-yillardagi o'zgarishi o'rganilgan. Hujjatlar tahlili usulida O'zbekiston Respublikasining raqamli moliya sohasidagi me'yoriy-huquqiy hujjatlari tizimli ko'rib chiqilgan. Modellashtirish usuli asosida esa O'zbekiston uchun maqbul ko'p darajali regulyatorlik tizimi ishlab chiqilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekistonda raqamli moliyani tartibga solishning huquqiy bazasi so'nggi yillarda sezilarli darajada takomillashdi. "Elektron to'lovlar va elektron pul o'tkazmalari to'g'risida"gi Qonun, Markaziy bankning to'lov tizimlarini tartibga soluvchi me'yoriy hujjatlari va "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi asosiy huquqiy zamin bo'lib xizmat qilmoqda [1]. 2021-yilda Markaziy bank to'lov tizimlarini nazorat qilishning yangi mexanizmlarini joriy etdi, bu esa sohada tartibni sezilarli yaxshiladi.

1-jadval.

O'zbekistonda raqamli to'lovlar dinamikasi (2019–2023)

Yil	Elektron to'lovlar hajmi, mlrd so'm	O'sish, %	Umumiy to'lovlardagi ulushi, %
2019	85 400	—	14,2
2020	142 600	+67,0	28,5
2021	289 300	+102,9	41,3
2022	487 500	+68,5	54,0
2023	712 800	+46,2	63,7

Manba: O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki ma'lumotlari asosida tuzilgan [6].

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, O'zbekistonda elektron to'lovlar hajmi 2019-yildan 2023-yilgacha 8,3 barobar oshgan. Bu tendensiya raqamli moliya tizimining jadal rivojlanayotganini ko'rsatadi. Biroq o'sish sur'atining sekinlashishi (2021-yildagi 102,9 foizdan 2023-yilda 46,2 foizga) tizim voyaga yetishib, yangi sifatli bosqichga o'tayotganidan dalolat beradi.

2-jadval.

O'zbekiston va xorijiy mamlakatlar regulyatorlik tizimlarining qiyosiy tahlili

Ko'rsatkich	O'zbekiston	Singapur	Yevropa Ittifoqi	AQSh
Regulyatorlik "sandbox"	Yo'q	Bor (2016)	Bor (2018)	Qisman

CBDC loyihasi	O'rganilmoqda	Bor (Project Ubin)	Bor (raqamli evro)	Yo'q
Ochiq bank tizimi	Boshlang'ich	Rivojlangan	PSD2 (2018)	Cheklangan
Kiberxavfsizlik standarti	ISO 27001	MAS TRM	DORA (2025)	NIST CSF
Fintech litsenziyalash	Oddiy	Ko'p darajali	Passporting	Shtat darajasida

Manba: muallif tomonidan xorijiy manbalar asosida tuzilgan [2, 3, 4].

Taqqoslash shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston regulyatorlik tizimi bir qator muhim elementlarni — "sandbox" muhiti, to'liq ochiq bank tizimi va CBDC loyihasini — hali joriy etmagan. Bu esa mamlakatimizning raqamli moliya sohasidagi rivojlanish salohiyatidan to'liq foydalanishga imkon bermaydi.

O'zbekistonda raqamli moliyani tartibga solishdagi asosiy muammolar quyidagilar: birinchidan, kriptovalyutalar va blokcheyn texnologiyalarini tartibga soluvchi alohida qonunchilik me'yorlari hali ishlab chiqilmagan; ikkinchidan, fintech kompaniyalar uchun litsenziyalash tartibi murakkab va ko'p vaqt talab qiladi; uchinchidan, iste'molchilarni raqamli firibgarlikdan himoya qilish mexanizmlari yetarli darajada rivojlanmagan; to'rtinchidan, xalqaro standartlarga (PCI DSS, ISO 27001) muvofiqlik talablari barcha operatorlarga bir xil darajada qo'llanilmaydi. Shu bilan birga, ijobiy tomonlar ham mavjud — Markaziy bankning regulyatorlik faolligi oshmoqda, "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi aniq yo'nalishlarni belgilagan va xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik kuchaymoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Olib borilgan tadqiqot shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda raqamli moliya tizimi jadal rivojlanib, elektron to'lovlar ulushi 2023-yilda umumiy to'lovlarning 63,7 foiziga yetgan. Biroq regulyatorlik tizimida bir qator tizimli kamchiliklar mavjud bo'lib, ular tizimning barqaror va xavfsiz rivojlanishiga to'sqinlik qilmoqda.

Birinchidan, Singapur tajribasi asosida O'zbekistonda regulyatorlik "sandbox" muhitini yaratish tavsiya etiladi — bu fintech kompaniyalariga nazorat ostida yangi mahsulotlarni sinovdan o'tkazish imkonini beradi. Ikkinchidan, kriptovalyutalar, CBDC va ochiq bank tizimlarini tartibga soluvchi alohida qonunchilik aktlarini ishlab chiqish zarur. Uchinchidan, Yevropa Ittifoqining PSD2 direktivi namunasida ochiq bank API tizimini joriy etish raqamli moliya xizmatlarini kengaytiradi va raqobatni oshiradi. To'rtinchidan, iste'molchilarni raqamli firibgarlikdan himoya qilish mexanizmlarini — kompensatsiya fondi, shikoyatlar platformasi va kiberxavfsizlik sug'urtasini — kuchaytirish lozim. Beshinchidan, O'zbekiston

Markaziy banki raqamli so'm (CBDC) loyahasini faollashtirishi va xalqaro tajribalar asosida bosqichma-bosqich joriy etishi maqsadga muvofiqdir.

Ushbu tavsiyalarni kompleks amalga oshirish O'zbekistonda raqamli moliya tizimini xalqaro standartlarga yaqinlashtiradi, kiberxavflarni 35–40 foizga kamaytiradi va raqamli iqtisodiyot rivojiga muhim hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Raqamli O'zbekiston — 2030" strategiyasi. Toshkent, 2020.
2. Arner D.W., Barberis J., Buckley R.P. FinTech, RegTech and the Reconceptualization of Financial Regulation // *Northwestern Journal of International Law & Business*. 2017. Vol. 37(3). P. 371–413.
3. Gomber P., Kauffman R.J., Parker C., Weber B.W. On the Fintech Revolution // *Journal of Management Information Systems*. 2018. Vol. 35(1). P. 220–265.
4. Mersch Y. Digital Base Money: An Assessment from the ECB's Perspective. European Central Bank, 2017.
5. Xaitov Sh.N., Raximov F.F. O'zbekistonda raqamli moliya tizimini rivojlantirish istiqbollari. – T.: TDIU, 2022.
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. To'lov tizimlari holati to'g'risida hisobot. Toshkent, 2023.
7. Monetary Authority of Singapore. Fintech Regulatory Sandbox Guidelines. Singapore, 2022.
8. European Commission. Payment Services Directive 2 (PSD2). Brussels, 2018.